

Вячеслав МАМОН,

бібліотекар Харківської державної
наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка,
бібліотекар Наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого.
Харків, Україна

«Хранителька»

Харківської громадської бібліотеки

(до 180-річчя від дня народження

Антоніни Федорівни Яковлевої)

У цьому році ми святкуємо 180 років від дня народження однієї із засновниць Харківської громадської бібліотеки (далі – ХГБ; тепер Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка) – Антоніни Федорівни Яковлевої.

Антоніна Федорівна народилася 1843 року, однак дівоче прізвище й обставини її раннього життя нам поки не відомі. Вона була одружена з Яковлевим Іваном Івановичем – головою правління Харківського товариства взаємного кредиту. Як зазначав член правління ХГБ Микола Сумцов, сімейні та господарські турботи не заважали Антоніні Яковлевій, оскільки чоловік матеріально забезпечував її, а дітей вони не мали. З 1880 року Антоніна Яковлева працювала вчителькою у Харківській жіночій недільній школі Христини Данилівни Алчевської. Окрім викладацької діяльності займалася і громадською, входила до складу правління Харківського товариства допомоги учительок і викладачок жіночої недільної школи [5; 6, с. 290].

Коли серед харківської громадськості постало питання про створення громадської бібліотеки, Антоніна Яковлева активно долучилася до цього процесу. 29 липня (8 жовтня) 1886 року вона брала участь в урочистому відкритті бібліотеки [5; 6, с. 290]. Після відкриття бібліотеки Антоніна Яковлева працювала в ній на безоплатній основі – вела касову книгу, складала щомісячні звіти для правління про прибутки. За весь час виконання нею цієї складної та відповідальної роботи ніхто не висловив сумніву в правильності звітів і правильності заповнення книги. Окрім того, Ан-

тоніна Федорівна опікувалася комплектуванням фонду, наглядала за абонементом і керувала роботою працівників, які обслуговували читачів. Щодня кілька годин проводила на абонементі, виконуючи замовлення користувачів бібліотеки та розв'язуючи складні ситуації. З її ініціативи було облаштовано окрему кімнату для наукових занять з письмовим приладдям [5; 7, с. 61].

20 листопада 1888 року Антоніна Яковлева була обрана членом правління ХГБ і стала першою жінкою на цій посаді. Інші члени правління високо цінували внесок Яковлевої в роботу бібліотеки та її самовідданість. Микола Сумцов відзначав старанність і наполегливість Антоніни Федорівни, називаючи її «хранителькою» бібліотеки [5]. Дмитро Багалій називав її «жінкою з золотим серцем», яка «скромно, тихо, непомітно... служила ідеї та просвіті» [3, с. 77].

Більшість джерел про Антоніну Яковлеву мають компліментарний характер, але для історичної об'єктивності потрібно згадати й праці з критичною оцінкою персони. Таким джерелом є автобіографічна праця Василя Данилевського «Спогади старого професора». Василь Якович Данилевський був активним діячем Харківської громадської бібліотеки, членом її правління у 1889–1894 роках. За його ініціативи створено «дешевий абонемент» для обслуговування найбідніших верств населення, який пізніше було реорганізовано в абонементи «другого» та «третього розрядів» [6, с. 111–113]. У спогадах Василь Данилевський стверджував, що проти створення ним абонементу «старанно воювали» такі члени правління, як Василь Касперов, Борис Філонов та Антоніна Яковлева. Хоча цей конфлікт мало досліджений істориками бібліотеки, він мав важливе значення для розвитку всієї бібліотечної справи на Харківщині. У 1890 році значна частина працівників «дешевого абонементу» покинула ХГБ і перейшла до Харківського товариства грамотності. Згодом, під патронатом товариства грамотності, вони створили бібліотечну мережу, до якої входило п'ять читалень у Харкові та близько п'ятисот народних бібліотек в губернії. Завдяки зусиллям членів правління ХГБ, зокрема і Яковлевої, бібліотека зберегла у своїй структурі «дешеві абонементи», які існували до її реорганізації [1, с. 95–97; 2, с. 53–54; 4, с. 100; 8, с. 11].

Антоніна Яковлева померла 29 липня (10 серпня) 1891 року. Член правління Дмитро Багалій припускав, що вона пішла з життя передчасно, бо підірвала своє слабке здоров'я активною роботою у бібліотеці. На вшанування пам'яті А. Ф. Яковлевої її портрет повісили в абонентській кімнаті – це було однією з найбільших відзнак, якою Бібліотека вшанувала лише найбільш видатних своїх

діячів. Також, за рішенням правління, для студентів і вчителів було відкрито 15 безплатних абонементів «На пам'ять А. Ф. Яковлевої»; з часом кількість абонементів збільшилася [3, с. 77; 6, с. 291], можливо, до цього доклав руку її чоловік, Іван Іванович Яковлев, котрий протягом 1893–1897 років був членом ХГБ і сплачував членські внески [6, с. 290].

Працівники Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка пам'ятають і цінують внесок в її розвиток Антоніни Федорівни Яковлевої. Наполеглива праця цієї «хранительки», її щира зацікавленість та відданість справі залишили слід в історії бібліотеки.

Джерела

1. Бібліотека в історичному просторі трьох епох : до 125-річчя Харків. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : нариси / вид. група В. Д. Ракитянська ; керівник проекту В. В. Мирошнікова ; відп. ред. С. М. Миценко. Харків, 2011. 240 с.
2. Данилевский В. Я. Воспоминания старого профессора : (автобиография) / публ. В. В. Рябченко. Харьков : Раритеты Украины, 2018. 356 с.
3. Десятилетие Харьковской общественной библиотеки (26 сент. 1886 г. – 26 сент. 1896 г.) / Харьков. обществ. б-ка. Харьков : тип. Адольфа Дарре, 1898. 100 с.
4. Коломієць Т. В. Харківське товариство поширення у народі грамотності (1869–1920 рр.). Харків : Консум, 1998. 192 с.
5. Сумцов Н. Ф. Памяти Антонины Федоровны Яковлевой. *Харьков. губерн. ведомости*. 1891. 8 дек.
6. Шалыганова А. Л. Правление Харьковской общественной библиотеки, 1885–1918 : биобиблиогр. слов. Харьков : Федорко, 2016. 328 с.
7. Шалыганова А. Л. «Учредительницы и хранительницы» першої громадської бібліотеки Харкова: з історії Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2019. № 2 (16). С. 60–63.
8. Хавкина Л. Б. Краткий очерк деятельности Харьковской общественной библиотеки за 25 лет / Харьков. обществ. б-ка. Харьков : Печатникъ, 1913. 23 с.